

THUISKOMEN

Ze hebben wel iets van de koopman en de dominee. Ezra – de priester die nog weet heeft van de Thora en van de geest van waaruit dit volk eigenlijk zou moeten leven. Nehemia – de manager en organisator die het volk leidt vanuit de ballingschap naar het land van geboorte, Jeruzalem en omstreken. Vanuit het Perzische rijk waar het zich inmiddels wel thuisvoelde, naar een land waar het zich nog helemaal niet thuisvoelt: een stad in puin, een tempel die tot aan de fundamenten is afgebroken, een land dat inmiddels vooral door andere volken uit de omgeving wordt bewoond. Wat is ervoor nodig om dit volk, dat de roeping voelt een heilig en uitverkoren volk te zijn, weer thuis te brengen? Dit verhaal gaat nog niet over de vraag hoe je aan vreemdelingen onderdak kunt bieden. Het gaat over hoe je dat onderdak eerst voor jezelf organiseert. Geen gastvrijheid zonder thuis. Het boek Nehemia eindigt met de plechtige inwijding van de nieuwe muren van de stad: twee zingende koren trekken vanuit hetzelfde punt over de nieuwe stadsmuur, het ene koor naar oost, het andere naar west, en ze komen elkaar aan de andere kant van de stad weer tegen. De cirkel is rond, wachters worden aangesteld voor de dag en voor de nacht, het leven binnenin is veilig en goed. Maar wat is er nodig geweest voor het zover was?

We hoorden het: ondubbelzinnig geeft Nehemia gehoor aan de jammerklacht die door de vrouwen van het volk geuit wordt: hoe bestaat het dat mensen van één volk elkaar zo uitbuiten? Thuis zijn is blijkbaar allereerst een kwestie van rechtvaardige economie, van een 'oikos' – een huis dat op orde is, waarin het niet kan bestaan dat ieder alleen maar leeft voor zichzelf, waarin solidariteit prioriteit heeft boven ieders eigen belang. De vragen die de vrouwen aan Nehemia stellen zijn onontkoombaar: 'Is ons vlees en bloed niet evenveel waard als dat van onze broeders? Zijn onze dochters en zonen soms minder dan die van hun?' Dat is niet zomaar een aanklacht: er zijn mensen die doen alsof het land van hen is. Dat druist in tegen alles wat dit volk samenbindt. 'Alle andere volken ontlenden hun bestendigheid aan de aarde, zegt Rosenzweig, maar wij vertrouwden het bloed en verlieten het land. Voor het volk Israël is het land in de diepste betekenis alleen eigen als het land van zijn verlangen, als een heilig land. Daarom houdt dit volk, ook als het thuis is, de ongebondenheid van een reiziger.' Om werkelijk te kunnen thuiskomen uit de ballingschap kon het dus niet anders: dat eerst de uitbuiters zich omkeren, dat ze teruggeven wat ze zich ten onrechte hebben toegeëigend. Het is deze economische ommekeer, dit rechtzetten van gegroeid onrecht, waardoor zoiets als een religieuze bekering mogelijk wordt. Mensen van alle rangen en standen komen massaal bijeen op het plein voor de Waterpoort om te luisteren naar de Thora. Het ontroert ze, verdriet maakt zich van hen meester. Ik stel me voor wat het geweest kan zijn: de verontrustende herinnering aan de uittocht uit Egypte, het zelf vreemdeling geweest zijn, oprecht berouw ook, dat 'begraven is dat diepst verlangen, dat ooit een land van licht zal zijn'. Hoe dan ook, wat het volk hier tot volk maakt, wat het thuis doet komen, is nu niet meer alleen bloedverwantschap, niet meer alleen een afwijzende houding tegenover het vreemde. Het is de levende kracht van de Thora, het morele appèl dat uitgaat van het verbond van God met de mensen. Dat maakt dat dit volk zichzelf nu opnieuw verstaat als Gods volk. Recht doen in eigen huis, gehoor geven aan de klacht van vrouwen en de kracht van een dienstbare leider, dat heeft iets doen ontstaan van een universeel inzicht. Het begrijpen van de bijzondere positie is niet meer los te maken van het morele besef dat alle mensen aangaat. Uitverkoren zijn, dat is nu niet meer een voorrecht, het is een bijzondere verantwoordelijkheid geworden. En wat erop volgt, het vieren van het Loofhuttenfeest, het tonen van berouw voor alles wat is misgegaan in de geschiedenis, het komt allemaal hieruit voort. Het is als het vieren van een liturgie waarin het volk de herinnering levend houdt dat zij het land nooit zelf kan bezitten, omdat het uiteindelijk alleen gaat om de mensen die er wonen. Lévinas schrijft ergens: 'Voordat de joodse mens landschappen en steden ontdekt, ontdekt hij de mens. Voordat hij thuis is in een huis, is hij thuis in een samenleving.'

Gemakkelijk is dat niet, zeker niet voor ons, die zo duidelijk ervaren dat we niet meer kunnen wat Nehemia nog wel kon: een muur bouwen, voorkomen dat het volk zich teveel mengt met vreemden. In 2005 al heeft de Vlaamse schrijver Elvis Peters in zijn roman *De Ontelbaren* heel indringend beschreven hoe een samenleving totaal ontwricht en ontredderd raakt als werkelijk enorme stromen vluchtelingen en gelukszoekers van heinde en verre de West-Europese landen overstromen. We zien nu een heel ander plein, ergens in een ooit zo rustige Vlaamse gemeente.

De vaste inwoners kon je er gemakkelijk uithalen, met hun degelijke pakken, hun modekleuren, hun doel voor ogen, ze wisten welke straten ze wilden inslaan, welke deuren ze wilden binnengaan, maar hun gezichten waren vertwijfeld, hun wegen overhoop gehaald, ze ergerden zich aan de vreemdelingen, aan de autoriteiten die niets meer konden uitrichten, aan alles wat niet draaide zoals het moest. De vreemdelingen liepen er vredig bij, ze wisten dat ze zochten, dat ze zouden vinden en dat ze het zouden krijgen, ze zagen met hun eigen ogen dat het allemaal aanwezig was, dat wij het probeerden te verbergen, maar dat ons daarvoor het geduld ontbrak, dat wij hetzelfde wilden als zij, dat het enige verschil was dat wij het al bezaten en als de dood waren het te verliezen en het daarom hardnekkiger vastklampten, zodat hoe meer we het probeerden te loochenen hoe meer het ons verraadde.

Wat is thuis zijn in deze wereld waarin alle fysieke grenzen bezwijken? Het is fictie wat Elvis Peters zijn lezers voorschotelt, maar helemaal uit de lucht gegrepen is het niet. Het gaat hem er vooral om te laten zien wat het gevolg kan zijn van de enorme verschillen in rijkdom in de wereld. Als alle mensen die de aarde bewonen op dezelfde voet zouden leven als wij hier, dan hadden we tenminste vier aardbollen nodig om dat te kunnen dragen. Een ommekeer is onontkoombaar, nu wereldwijde communicatie de mensen zo dicht bij elkaar heeft gebracht dat muren bouwen en grenzen bewaken, anders dan in het oude Jeruzalem, niet zoveel zin meer heeft.

Wat kunnen dienende leiders als Ezra en Nehemia ons dan nog wel geven, nu we één grote stad aan het worden zijn? Zij vinden iets van universele waarde *in* het bijzondere en particuliere, ze houden dat levend, omdat ze weten dat samenleven zonder een thuis niet kan. Ze houden iets wezenlijks in ere: een eigen cultuur, met feesten, tradities en goede gewoonten die ondersteunend zijn voor rechtvaardige verhoudingen; een boek vooral, met veel verschillende verhalen over het verbond van God met de mensen en met een eenvoudige, voor iedereen te begrijpen leefregel. Ze zorgen dat voelbaar blijft dat je het leven hebt gekregen en dat ieder mens te gast is in zijn eigen land; ze voorkomen dat we ontredderd raken doordat wij onze eigen verhalen niet meer kennen, doordat we niet meer voorlezen uit een verbindend boek; ze doen er alles aan om aan jongere generaties een geestelijk thuis mee te geven dat hen overeind kan houden in een wereld die geen fysieke grenzen meer kent. Martin Buber schrijft:

Iedere religie is een huis van de naar God verlangende mensenziel, een huis met vensters en zonder deur. Ik behoef slechts een venster te openen om Gods licht te laten binnendringen. Wanneer ik echter een gat in de muur maak en uitbreek, ben ik niet alleen dakloos geworden, maar mij omgeeft een kil licht dat niet het licht van de levende God is. Iedere religie is een vorm van ballingschap waarheen de mens is verdreven, en niet eerder dan bij de verlossing van de wereld kunnen wij uit deze ballingschap worden bevrijd. De religies die dit weten zijn in gemeenschappelijke verwachting verbonden. Zij kunnen elkaar door de open vensters groetend toeroepen, van ballingschap tot ballingschap, van huis tot huis. Er is een gezamenlijk handelen van de religies denkbaar, ook al kan ieder nergens anders handelen dan in eigen huis.
(M. Buber, *Fragmente über Offenbarung*, in *Nachlese*, Heidelberg, 1965)

Het is dit universele menselijke verlangen dat ons gaande houdt, iedere generatie weer:

*Wij vierden uittocht uit diensthuis
dronken verbond, aten toekomst
riepen: van nu af dit boek onze weg.*

*Wij droomden vrede op aarde
en zongen:*

*die zaaien in tranen
die keren met blinkende schoven.*

Zo moge het zijn.

Germain Creighton

Gelezen: Nehemia – fragmenten uit de hoofdstukken 5 tot en met 9